

سنان غزل

(بررسی حماسه در غزلیات شمس)

نویسندگان:

دکتر علی اکبر شوبکلائی

ام البنین ذوالفقاری

انتشارات اودیسه

سرشناسه	شوبکلایی، علی اکبر، ۱۳۲۷-
عنوان قراردادی	دیوان شمس تبریزی، برگزیده، شرح
عنوان و نام پدیدآور	سنان غزل (بررسی حماسه در غزلیات شمس)/ نویسندگان علی اکبر شوبکلایی، ام البنین ذوالفقاری، آمل: اودیسه، ۱۳۹۸.
مشخصات نشر	۱۹۵ ص.
مشخصات ظاهری	۱۵۰۰۰۰ ریال ۲-04-6763-622-978:
شابک	فبا =
وضعیت فهرست نویسی	کتاب حاضر شرحی بر برگزیده‌ای از کتاب "دیوان شمس تبریزی" اثر جلال‌الدین محمد بن محمد مولوی است.
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۹۳.
یادداشت	مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۳ ق. دیوان شمس تبریزی -- نقد و تفسیر
موضوع	Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn Mohammad . Divān-i Shams-i Tabrizī -- Criticism and interpretation
موضوع	شعر فارسی -- قرن ۷ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	Persian poetry -- 13th century -- History and criticism
موضوع	غزل فارسی -- قرن ۷ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	Ghazals, Persian - 13th century - History and criticism
موضوع	شعر حماسی فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع	Epic poetry, Persian -- History and criticism
شناسه افزوده	ذوالفقاری، ام البنین، ۱۳۵۲ -
شناسه افزوده	مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۳ ق. دیوان شمس تبریزی، شرح
رده بندی کنگره	۱۳۹۸ س ۸۵/ش ۸۵/۷ PIR۵۲۹۷
رده بندی دیویی	۸۱/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۶۷۵۵۰۹

شناسنامه کتاب:

نام کتاب:	سنان غزل
مؤلفان:	دکتر علی اکبر شوبکلایی - ام البنین ذوالفقاری
ویراستاران:	دکتر علی اکبر شوبکلایی - ام البنین ذوالفقاری
طراح جلد:	شهرام فیروزی
صفحه بندی:	شهرام فیروزی
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
نوبت چاپ:	اول - ۱۳۹۸
ناشر :	اودیسه (odyse.ir)
چاپخانه:	گاندی
صحافی:	گاندی
قیمت:	۱۵۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۶۷۶۳-۰۴-۲

انتشارات اودیسه

ISBN:978-622-6763-04-2

حق چاپ محفوظ است

فهرست

صفحه	عنوان
۷	پیشگفتار
۱۱	فصل ۱ درآمد
۱۳	شعر
۱۴	حماسه
۱۵	ویژگی های حماسه
۱۶	سبک حماسه
۱۷	غنا
۱۷	غزل
۱۹	انواع غزل
۲۰	تحول در غزل
۲۲	معشوق غزل
۲۵	معشوق حماسی غزل
۲۷	فرهنگ عشق و غزل
۲۸	الف) عاشق منفعل در غزل
۳۲	ب) عاشق فعال غزل
۳۳	ریشه اجتماعی و تاریخی عاشق حماسی
۳۴	اشتراک لفظ و عاطفه در غزل های عرفانی و عاشقانه
۳۵	شعر عرفانی و حماسه
۳۹	فصل ۲ غزل حماسی
۵۱	نمونه هایی از حماسه در غنا و غزل
۵۲	غزل های حماسی حافظ
۵۷	فصل ۳ مدخلی بر اندیشه و غزل حماسی مولانا
۶۵	مولانا شاعر تکرار ناپذیر
۶۶	ساختار شکنی مولانا
۶۹	ریشه حماسه در عرفان
۷۱	بی اختیاری از نظر مولانا

۷۷	سرچشمه ی حماسه در روح مولانا
۸۵	فصل ۴ چهره های حماسی در غزل های مولانا
۹۲	معشوق حماسی
۹۸	عاشق حماسی
۱۰۲	شمس حماسی
۱۱۳	فصل ۵ تجلی نگرش حماسی مولانا در پایه های سه گانه شعر
۱۱۵	الف) عاطفه حماسی
۱۲۲	ب) موسیقی حماسی
۱۲۵	وزن
۱۲۶	قافیه
۱۳۰	ردیف
۱۳۳	ج) خیال حماسی
۱۴۰	چهره معشوق حماسی در غزل مولانا
۱۴۲	قضا و قدر حماسی
۱۴۳	زیبایی حماسی
۱۴۴	طبیعت حماسی
۱۴۶	نمادهای بزرگ و تصویرهای بیکرانگی
۱۴۸	تصویرهای حماسی اجرام آسمانی
۱۴۹	تصویر حماسی شیر
۱۴۹	شیر عشق:
۱۵۰	شیر غم:
۱۵۱	تصویرهای دیگر
۱۵۱	باز:
۱۵۱	نهنگ:
۱۵۱	پیل:
۱۵۲	ساقی حماسی
۱۵۲	ابزارهای حماسی
۱۵۳	جان و تن
۱۵۴	تیر نظر تیر چشم بد

- ۱۵۴ تیر حکم، تیر جذبه
- ۱۵۴ تیر و کمان قاب قوسین
- ۱۵۵ تیر سخن، کمان سخن
- ۱۵۵ تیر عوارض
- ۱۵۶ شمس تیر انداز
- ۱۵۶ قد تیر و کمان
- ۱۵۶ شمشیر
- ۱۵۷ شمشیر دولت
- ۱۵۷ شمشیر زبان
- ۱۵۷ عاشق چون شمشیر
- ۱۵۷ پارادوکس تیغ و سپر
- ۱۵۷ خنجر حیرانی
- ۱۵۷ ذوالفقار
- ۱۵۸ ذوالفقار عشق
- ۱۵۸ معشوق دو جلوه (قهر و لطف)
- ۱۵۸ ذوالفقار زبان
- ۱۵۸ دهل - طبل
- ۱۵۹ طبل خوردن! و طبل زدن عاشق
- ۱۵۹ دهل، علم، پرچم، نیزه
- ۱۶۰ زره، خود
- ۱۶۰ گرز
- ۱۶۰ ستان
- ۱۶۱ اسب
- ۱۶۱ نبط انداز
- ۱۶۱ تداعی ها دیگر
- ۱۶۲ آتش
- ۱۶۲ پارادوکس چشم و لب
- ۱۶۲ ساز شمس
- ۱۶۳ طنزی به حماسه مخالفان

۱۶۳	ترک حماسی
۱۶۵	اسطوره های حماسی
۱۶۷	الف) اساطیر حماسی مذهبی
۱۶۷	علی (ع)
۱۶۸	حسین (ع)
۱۶۸	جرجیس
۱۶۸	موسی
۱۶۹	داوود
۱۶۹	عیسی
۱۶۹	جعفر طیار
۱۶۹	حلاج
۱۶۹	ب) اساطیر حماسی ملی
۱۶۹	رستم
۱۷۰	کیقباد - کیخسرو
۱۷۱	سام و نریمان
۱۷۱	جمشید
۱۷۱	سنجر
۱۷۳	فصل ۶ زبان حماسی مولانا
۱۸۵	فصل ۷ سفینه غزل حماسی
۱۹۳	فهرست منابع :

بیشتر شد عیب نیست این درازی در سنان
چون سنان است این غزل در دل و جان دغل

پیشگفتار

«مردی که قصد شکار شیری دارد، نخستین چیزی که باید فرض کند، وجود شیر است. این جستجو از یک نظر آسان است چون انسان می‌داند صورت شیر چگونه است. اما جستجوی شعر و ماهیت آن کاری است که به نتیجه‌ای مسلم و همه کس پذیر نخواهد رسید.» (شفیعی کدکنی، صور خیال، ۲۳)

بحث درباره مولانا و ماهیت غزل‌های او یقیناً دارای چنین مشکلی است. البته مشکل این بنده مضاعف است؛ چرا که موضوعی را مورد بررسی و پژوهش قرار می‌دهم که متأسفانه در نقد ادبی ما و همچنین آثاری که به بررسی غزل‌های مولانا پرداخته‌اند تاکنون کسی به طور خاص به آن نپرداخته و راه ناهموار و مقصد بس بعید و منزل‌ها خطرناک است و احتمال لغزیدن بسیار. با این وجود گفته‌ایم که مرید را دل باید و درد؛ دستی بر زدیم و پای در راه نهادیم تا چه پیش آید. به فرموده حضرت سعدی؛

به راه بادیه رفتن به از نشستن باطل
که گر مراد نیابم به قدر وسع بکوشم

غزلیات شمس در شعر سنتی همانند ندارند. مولانا در غزل حال و هوایی تازه ایجاد کرده است. ساختار ظاهر و باطن غزل را دگرگون کرده است. این دگرگونی در چند شکل و جهت نمود یافته است. دگرگونی زبان؛ ترکیب واژه‌ها باهم، شکل جمله‌ها و هم چنین بسامد واژه‌هایی که با جهان غزل متعارف هماهنگی ندارند. دگرگونی در تصویر و خیال؛ استعارات، کنایات و نماد‌هایی که ویژگی غزل مولانا است. تغییر در شکل غزل؛ اولین چیزی که به چشم می‌آید تعداد بیت‌های غزل اوست. آشفتگی و عدم تلائم میان ابیات

غزل که به عنوان ویژگی غزل حافظ معرفی شده است پیش از حافظ در غزلیات شمس قابل بازیابی است. این غزلیات غنی ترین موسیقی شعر را در میان تمامی دیوان های غزل فارسی دارد. قافیه، ردیف، وزن، تناسب و دیگر عناصری که سبب غنای موسیقایی غزلیات شمس است، منحصر به فرد است. در غزل مولانا، ما با جهان تازه ای روبرو هستیم. این جهان فقط ظاهری نو ندارد، بلکه باطن آن هم بدیع، تازه و نا مکرر است.

ریشه همه این تازگی ها و تفاوت ها در عاطفه پرجوش و متهورانه مولاناست. آن چه که چنین دریای متلاطم را آفریده است روحیه ای حماسی است که ریشه در عرفان مولوی دارد. عرفانی که ریشه در اندیشه ها، اندوخته های ذهنی و تعلّم های سی ساله او و آمیزش آنها با سلوک و روحیه خاص شمس دارد. سیر و سلوک شمس و اندوخته های ذهنی مولانا را باید در تاریخ عرفانی یافت در حلاج، شیخ اشراق، ابوسعید، عین القضات، سنایی، عطار، بهاد ولد و بررسی ریشه ها و خصوصیات این تازگی حماسه وار در غزلیات شمس قصد ماست. خصوصیتی که دیوان مولانا را به یک کتاب حماسی تمام عیار مبدل ساخته است. به قول سیروس شمیسا: «آنچه در دیوان غزلیات مولانا باید جدا مورد توجه قرار گیرد، وفور عناصر حماسی در یک دیوان عرفانی است. گمان می کنم اوج تلفیق حماسه را با عرفان باید در دیوان کبیر جست و جت کرد؛ در این دیوان حماسی-عرفانی بی همتا.» این تازگی و حماسه را مولوی از عشق آموخته است. عشق مولوی لطافت را به شکوه و هیمنه و مهابت بدل می سازد.

از دل همچو آنهم دیو و پری خدر کنند چون دل همچو آب را عشق تو آهین کند

چنین عشق و عاطفه ای، کلام، موسیقی، خیال و همه عناصر شعر مولانا را به طور نا خود آگاه حماسی کرده است. درباره حضرت مولانا شاید بیش از هر شاعر دیگر ایرانی چه

در ایران و چه در خارج از ایران تحقیقات بسیار صورت گرفته باشد و کار ما اگر چه در شأن بزرگ حضرتش نیست، برازنده اندازه خود ماست و خواستیم که نام ما را نیز در فهرست مریدان و جویندگان و طالبان او قرار دهند.

با توجه به این همه کارها و تحقیقات درهرجایی که نکته‌ای گفته شده است و در آثار بزرگان کار دقیق صورت گرفته است از تکرار آن و گزارش مفصل خودداری شده است. خوانندگان بزرگوار می‌توانند به اصل آن آثار گرانسنگ مراجعه فرمایند. آنچه که ما را به ورود در این عرصه مصمم داشته است، حل یکی از مباحث و بازشناسی یکی از ویژگی‌های هویت غزل مولانا نبوده است. بلکه تنها طرح بحث و درخواست از عالمان برای پرداختن به این ویژگی بوده و گرنه هیچ ادعایی درحل و فصل و روشن شدن دقیق موضوع نداشته و ندارم. وظیفه خود می‌دانم

از زحمات بی دریغ و همکاری‌های مستمر سرکارخانم خدیجه بخشنده بالی که این نوشته بدون ایشان به بار نمی‌نشست، تقدیر می‌نماییم. آرزوی موفقیت و سلامت برای ایشان داریم. شماره‌های ارجاع به غزلیات در ذیل براساس دیوان کبیر مولانا، چاپ علامه مرحوم بدیع الزمان فروزانفر می‌باشد.

الحمد لله أولاً و آخراً